

ANTONIO CUTANDA TARÍN*
JOSEP RAMON RUIZ I TAMARIT*

POBLACIÓ DE DRET I DE FET:
UNA DISCUSSIÓ AL VOLTANT
DE LES DADES REGISTRADES
AL PAÍS VALENCIÀ

RESUMEN

Se estudian las vicisitudes de la diferencia real entre "población de derecho" y "población de hecho" en los censos y padrones del País Valenciano, con especial atención al impacto de la movilidad vacacional a partir de 1975. Crisis, turismo extranjero y estacionalidad son factores que también deben ser tenidos en cuenta.

ABSTRACT

The vicissitudes of the real difference between the "population of right" and the "population of fact" are studied in the census of the Land of Valencia, considering specially the effect of the vacational mobility from 1975. Crisis, foreing tourism and seasonality are also factors to be considered.

Sempre que l'economista se situa per primera vegada davant el camp de la demografia, l'específica formació acadèmica que ha rebut, el condueix, en una primera instància, vers la recerca dels fets observats. Aquests fets, àmpliament acceptats pel conjunt dels investigadors que s'hi dediquen, són coneguts en l'àmbit de l'economia amb la denominació genèrica de "fets estilitzats". D'aquesta manera, les macro-variables demogràfiques se situen en el punt de mira de l'investigador, el qual, d'immediat, tractarà de donar-los contingut quantitatiu.

* Departament d'Anàlisi Econòmica. Universitat de València.

Un primer objectiu és, doncs, la xifra dels efectius humans adscrits a un determinat espai territorial. Però és en aquests moments, a l'acudir a les fonts bàsiques d'informació –INE principalment–, quan un primer element de discòrdia se'ns fa patent: l'enregistrament es duu a terme des de la dualitat conceptual d'allò que es coneix com a població *de dret* i població *de fet*. Presentem a continuació aquestes dades per al conjunt del País Valencià, amb la corresponent evolució secular.

QUADRE N° 1
POBLACIÓ DEL PAÍS VALENCIÀ

ANY	dret (A)	fet (B)	DIF. (A)-(B)
1900	1.599.530	1.587.533	11.997
1910	1.733.282	1.704.127	29.155
1920	1.785.227	1.745.514	39.713
1930	1.914.546	1.896.738	17.808
1940	2.197.765	2.176.670	21.095
1950	2.309.254	2.307.068	2.186
1960	2.498.905	2.480.879	18.026
1970	3.078.095	3.073.255	4.840
1975	3.397.314	3.411.218	-13.904
1981	3.646.778	3.646.765	13
1986	3.732.679	3.772.002	-39.323

Font: INE. Elaboració pròpia.

El quadre n° 1 presenta, juntament amb el volum de població considerat segons el doble criteri de població de dret i població de fet, la diferència entre ambdues sota l'apel·latiu de la variable DIF.

Com es pot veure, fins l'any 1970, i des de començament de segle, la població de dret supera la població de fet en tots els registres censals que s'han dut a terme –un de cada 10 anys, tots els acabats en zero–. Per contra, en 1975, segons el padró del mateix any, és la població de fet la que excedeix la de dret, en una quantitat gens despreciable de 13.904 persones. Al cens de 1981 s'observa un equilibri quasi absolut entre ambdues (la població de dret supera amb només 13 individus la de fet). Finalment, segons el padró de 1986, una altra vegada es dona una diferència negativa, la qual cosa constata que la població de fet torna a ser major que la de dret. Aquesta vegada, però, amb un valor absolut tres vegades més gran que l'anterior.

És precisament el perfil que adopta la variable DIF, allò que reclama una anàlisi detallada que siga capaç d'oferir, simultàniament, una explicació causal que el justifique.

Abans de continuar, donarem un nou cop d'ull a les dades, però amb l'interés renovat de fer-ho des d'una òptica una mica diferent. Com és evident, a partir de la legislació que s'encarrega de definir aquests conceptes demogràfics,¹ la variable DIF consisteix, també, en la diferència entre els *residents no presents* i els *transeünts*.² És de remarcar que, mentre en el període 1900-1970 els primers han superat àmpliament els segons, des d'aleshores ençà, els transeünts han estat quantitativament més importants que els residents no presents, amb l'excepció de l'any 1981 en què tots dos grups van estar relativament equilibrats.

En definitiva, en termes de la variable DIF, trobem un llarg període de 70 anys dominat per la uniformitat en el seu signe, sempre positiu, i un altre fins l'any 1986 en què la volatilitat d'aquest signe sembla ser la nota predominant. Nosaltres ens concentrarem en l'estudi d'aquest segon període, mirant de donar una explicació raonada dels canvis observats en relació al primer.

Si bé tradicionalment els recomptes de població al País Valencià, realitzats a 31 de desembre, han donat com a resultat una població de dret que supera, amb escreix, la de fet, una vegada situats de ple en la dècada dels setanta, les coses prendran un rumb que molt poc o res tindrà a veure amb el que s'acaba d'abandonar. Haurem de tenir en compte com a variable rellevant l'augment en el grau de **mobilitat vacacional** experimentat per la població espanyola.

Les causes d'aquest nou comportament les podem situar en la coexistència de dos fenòmens que per pròpia naturalesa apareixen bastant interrelacionats. Per una part, el fort creixement econòmic del qual es ve gaudint des de la dècada anterior, i que, pel que a la població respecta, es manifesta en majors nivells de benestar material. Per altra, la transformació de tipus cultural que la societat espanyola està experimentant en aquests anys i que té una repercussió immediata sobre els hàbits i costums més directament relacionats amb l'ocupació del temps d'oci i esplai.

És precisament la generalització del fenomen socio-cultural del turisme (en la seua vessant de desplaçament vacacional) entre la població, la qual estableix, en gran mesura, com a punt de destí, la zona costanera del País Valencià –fins i tot en dates tan intempestives com ho són les vacances de Nadal–, allò que ens permet de considerar suficientment plausible el valor fortament negatiu observat en la variable DIF en l'any 1975. Com és obvi, la validesa de l'explicació anterior es fonamenta en el fet que el padró de 1975 va referir a 31 de desembre, en ple període vacacional de finals d'any.

¹ Una bona relació d'aquesta legislació, així com els continguts estrictes de cada concepte, es poden trobar a les notes metodològiques i apartats introductoris de les distintes publicacions de temàtica demogràfica, de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

² Les principals relacions entre les variables utilitzades són aquestes:

Població de dret = Residents no presents + Residents presents.

Població de fet = Presents residents + Presents no residents (transeünts).

Dif = Població de Dret – Població de Fet = Residents no presents – Transeünts.

Aquest nou ordre de coses tindrà repercussions de tipus estadístic sobre variables com ara la població de fet. Un nivell addicional d'estacionalitat, motivat per la mobilitat vacacional, afectarà els registres demogràfics sempre que es menystinga la idoneïtat de la data en què es duen a terme. En aquesta línia, en novembre de 1980, les autoritats van fixar la data de referència en l'1 de març de 1981. Així, al temps que es trenca amb la pràctica de realitzar els censos en els anys acabats en zero, es dona un pas endavant en l'objectiu d'eliminar l'estacionalitat que hem considerat característica dels anys setanta. La prova de l'èxit és tan contundent com que en 1981 el valor de la variable DIF és pràcticament nul.

QUADRE Nº 2
VARIACIÓ D'ESTRANGERS RESIDENTS A LES PROVÍNCIES DE:

ANY	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	PV
1961	151	7	61	219
1962	208	-21	78	265
1963	557	0	134	691
1964	536	72	-59	549
1965	586	94	177	857
1966	606	157	416	1.179
1967	925	-9	514	1.430
1968	575	-46	551	1.080
1969	-495	256	357	118
1970	945	-86	164	1.023
1971	142	-134	-26	-18
1972	1.364	60	0	1.424
1973	551	18	297	866
1974	308	78	207	593
1975	1.246	69	122	1.437
1976	-426	48	268	-110
1977	737	69	166	972
1978	497	58	74	629
1979	1.649	-12	8	1.645
1980	2.051	108	202	2.361
1981	2.983	80	441	3.504
1982	2.749	20	467	3.236
1983	2.012	90	633	2.735
1984	2.260	180	835	3.275
1985	2.821	182	376	3.379
1986	6.236	290	931	7.457
1987	4.811	-25	-1.558	3.228

Font: INE. Elaboració pròpia

No voldríem que romangués la imatge excessivament simplista de que el resultat observat es deu únicament i exclusivament a la mesura abans indicada;

per això, sense negar-li la merescuda rellevància, hem d'assenyalar altres factors que poden haver jugat un paper significatiu en l'assoliment de la fi perseguida: la profundització de la crisi econòmica i llurs efectes sobre els comportaments humans, i l'inici, a finals dels setanta, d'un procés d'entrada d'estrangers per assentar-se al País Valencià amb independència de qualsevol criteri de temporalitat, el qual tindrà una especial transcendència en la dècada següent.

La dècada dels vuitanta, per a la qual disposem del registre corresponent al padró de 1986, suposa una tornada a la situació anterior al cens de 1981. En concret, el signe negatiu que s'observa en la variable DIF, apareix ara reforçat pel valor absolut de la xifra recollida. La població de fet és major que la de dret –o també, els transeünts superen als residents no presents– en una quantitat de 39.323 efectius.

QUADRE Nº 3
ESTRANGERS RESIDENTS A LES PROVÍNCIES DE:

ANY	ALACANT	CASTELLÓ	VALÈNCIA	PV
1960	528	109	1.540	2.177
1961	679	116	1.601	2.396
1962	887	95	1.679	2.661
1963	1.444	95	1.813	3.352
1964	1.980	167	1.754	3.901
1965	2.566	261	1.931	4.758
1966	3.172	418	2.347	5.937
1967	4.097	409	2.861	7.367
1968	4.672	363	3.412	8.447
1969	4.177	619	3.769	8.565
1970	5.122	533	3.933	9.588
1971	5.264	399	3.907	9.570
1972	6.628	459	3.907	10.994
1973	7.179	477	4.204	11.860
1974	7.487	555	4.411	12.453
1975	8.733	624	4.533	13.890
1976	8.307	672	4.801	13.780
1977	9.044	741	4.967	14.752
1978	9.541	799	5.041	15.381
1979	11.190	787	5.049	17.026
1980	13.241	895	5.251	19.387
1981	16.224	975	5.692	22.891
1982	18.973	995	6.159	26.127
1983	20.985	1.085	6.792	28.862
1984	23.245	1.265	7.627	32.137
1985	26.066	1.447	8.003	35.516
1986	32.302	1.737	8.934	42.973
1987	37.113	1.712	7.376	46.201

Font: INE. Elaboració pròpia

Com a primera aproximació, podem afirmar que l'efectivitat de les mesures adoptades per les autoritats competents en 1980, s'ha esvaït. Açò ens motiva per fer-nos les següents preguntes: s'estan reproduint en 1986 els mateixos fenòmens que es donaven en 1975, i per tant els resultats observats devem continuar atribuint-los a l'argument de l'estacionalitat?, o ens trobem davant unes coorde-

QUADRE Nº 4
POBLACIÓ DE LA PROVÍNCIA
D'ALACANT

ANY	dret (A)	fet (B)	DIF. (A)-(B)
1900	474.723	470.149	4.574
1910	512.634	497.616	15.018
1920	526.335	512.186	14.149
1930	553.669	545.838	7.831
1940	607.949	607.562	387
1950	634.632	634.065	567
1960	718.213	711.942	6.271
1970	922.027	920.105	1.922
1975	1.051.852	1.060.601	-8.749
1981	1.149.181	1.148.597	584
1986	1.217.279	1.254.920	-37.641

Font: INE. Elaboració pròpia.

QUADRE Nº 5
POBLACIÓ DE LA PROVÍNCIA
DE CASTELLÓ

ANY	dret (A)	fet (B)	DIF. (A)-(B)
1900	318.260	310.828	7.432
1910	334.181	322.213	11.968
1920	325.211	306.886	18.325
1930	317.899	308.746	9.153
1940	320.443	312.475	7.968
1950	330.257	325.091	5.166
1960	342.649	339.229	3.420
1970	386.516	385.823	693
1975	410.119	411.129	-1.010
1981	431.893	431.755	138
1986	436.588	437.320	-732

Font: INE. Elaboració pròpia.

QUADRE Nº 6
POBLACIÓ DE LA PROVÍNCIA
DE VALÈNCIA

ANY	dret (A)	fet (B)	DIF. (A)-(B)
1900	806.547	806.556	-9
1910	886.467	884.298	2.169
1920	933.681	926.442	7.239
1930	1.042.978	1.042.154	824
1940	1.269.373	1.256.633	12.740
1950	1.344.365	1.347.912	-3.547
1960	1.438.043	1.429.708	8.335
1970	1.769.552	1.767.327	2.225
1975	1.935.343	1.939.488	-4.145
1981	2.065.704	2.066.413	-709
1986	2.078.812	2.079.762	-950

Font: INE. Elaboració pròpia.

nades distintes que molt poc tenen a veure amb el fenomen de l'estacionalitat, i per això les mesures que tracten d'evitar-la, res no han pogut aconseguir en 1986, a diferència de l'eficàcia mostrada en 1981? Nosaltres ens mostrem més partidaris d'aquesta segona opció, malgrat haver de reconèixer la possible influència del canvi en la data de referència que per al padró de 1986 es fixa en l'1 d'abril, perquè el procés abans esmentat d'entrada d'estrangers al País Valencià, es veu accentuat durant la primera meitat de la dècada dels vuitanta. Aquests efectius poblacionals, pensionistes i jubilats de països europeus en la seua major part, encara que de fet són residents a l'Estat Espanyol –més concretament als voltants dels principals nuclis urbans de la costa sud del País Valencià–, segons la legislació de 1985 no ho són pas fins que no s'hagen inscrit al padró municipal. La inscripció, no havent-se fet d'ofici, resta pendent fins que arriba el moment de la realització del padró d'habitants. Açò comporta, donat l'important flux d'assentaments –veure els quadres 5 i 6–, la creació d'una bossa de potencials transeünts estadístics, que s'engrandeix a mesura que passa el temps.

Arribats ací, tenim una explicació completa, suficientment recolzada pel pes dels arguments exposats, d'allò que ha estat el motiu del present escrit. No volem, però, abandonar el tema sense posar de manifest que aquest fenomen últim de què hem parlat, té unes repercussions majors en la província d'Alacant que no pas en les altres dues. Des de la perspectiva provincial, els quadres nº 4, nº 5 i nº 6 ens mostren unes trajectòries que són relativament semblants, encara que la d'Alacant registra en la darrera de les observacions, un allunyament significatiu en el valor de la variable DIF, respecte a Castelló i València; front a 732 i 950 efectius respectivament, Alacant marca una diferència de 37.641 individus.

Profunditzant en l'anàlisi comarcal, sobre la base de les dades disponibles (veure quadre nº 7), trobem alguns particularismes significatius que, segons pensem, vénen a reforçar la nostra argumentació anterior. I és que pensem que de cap manera es deu atribuir a una hipotètica imperícia dels agents censals, allò que pot ésser explicat més rigorosament, atenent a arguments com els ací utilitzats. Un primer punt a ressaltar és la uniformitat que s'observa en les comarques de la Plana Alta (V), València ciutat (XV) i l'Alacantí (XXXII); les quals inclouen les respectives capitals de província: Castelló de la Plana, València i Alacant. Per les seues característiques, pròpies de la funció que desenvolupen com a tals, aquestes registren un continuat saldo negatiu (indicador de que la població de fet supera la de dret) que nosaltres observem tant en 1975 com en 1981 i 1986. És clar que el desenvolupament de determinades funcions per part dels nuclis urbans d'aquesta importància i magnitud, suposa l'atracció d'un flux de població significatiu que funciona de continu en el mateix sentit; independentment d'arbitrarietats estadístiques com la data d'enregistrament. En 1975, tanmateix, apareix un segon grup de comarques que també ofereixen un saldo negatiu: el Baix Maestrat (III), el Camp de Túria (XI), el Camp de Morvedre (XII), l'Horta Nord (XIII), l'Horta Oest (XIV), la Foia de Bunyol (XVIII) i la Marina Baixa (XXXI); però de seguit adopten una evolució del tot diferent i que més endavant comentarem.

La resta de les comarques valencianes es caracteritza per la persistència en el signe positiu de la diferència entre població de dret i població de fet, amb la salvetat de comarques com els Ports (I), la Marina Alta (XXX) i el Baix Segura (XXXIV) que en 1986, i només en aquest any, experimenten un valor negatiu. Aquest fet ens servirà per connectar, mitjançant la fenomenologia de la dècada dels vuitanta, amb algunes de les comarques del paràgraf anterior i que són les que en major mesura n'experimenten els efectes.

Dintre el grup de comarques que en l'any 1975 registren un saldo negatiu, podem separar el subconjunt format pel Baix Maestrat (III), el Camp de Morvedre (XII), l'Horta Nord (XIII) i l'Horta Oest (XIV) de les altres, degut a que presenten l'estructura típica del fenomen de l'estacionalitat. Només en 1975, any en què la data d'enregistrament va referida a 31 de desembre, es dona un saldo negatiu, tenint que el canvi de data, primer a 1 de març i després a 1 d'abril, aconseguix plenament l'objectiu d'eliminar aquesta estacionalitat que ve provocada –per a determinats períodes– pel major grau de mobilitat vacacional.

Pel que fa a la comarca de la Foia de Bunyol (XVIII), el comportament observat és totalment atípic (amb un saldo de -25 en 1975 es passa a un altre de -268 en 1981 i finalment a -19 en 1986), posant de relleu una possible estacionalitat de tipus laboral en el mes de març; tot això perquè no podem adduir motius de tipus estructural, de l'estil dels que predominen en cadascun dels conjunts en què hem agrupat la resta de les comarques, i que ens ho puguen justificar.

Són precisament els fenòmens de canvi estructural esdevinguts a la dècada dels vuitanta, els que ens motiven per relacionar l'evolució experimentada per les comarques que encara no hem tractat. Així, una certa tendència de la població de les grans urbs a sortir-se'n cap a la perifèria és un element que ens permet de comprendre la situació de la comarca del Camp de Túria (XI) –on el saldo és sempre negatiu, de valor absolut cada cop més elevat– en relació a la ciutat de València. Pel que fa a la província de Castelló aquest fenomen no és perceptible perquè el moviment es realitza de manera intracomarcal. En canvi, a la d'Alacant, aquest procés es mescla amb el més general i important de l'entrada d'estrangers del qual ja hem parlat més amunt. No obstant, és açò darrer la causa directa de l'evolució experimentada per la comarca de la Marina Baixa (XXXI), encara que per a 1986 s'observa que aquest fenomen s'ha fet extensiu a les comarques de la Marina Alta (XXX) i del Baix Segura (XXXIV).

BIBLIOGRAFIA

- GOZÁLVEZ PÉREZ, V. (1987): "La población valenciana en 1986: la evidencia de una fuerte y abierta crisis". *Cuadernos de Geografía* nº 42. Universitat de València. INE. *Notas metodológicas*. Varios años.
- VERES FERRER, E. (1985): "Notas sobre la evolución de la población de la provincia de Alicante durante el decenio 1970-1981": *Investigaciones Geográficas* nº 3. Anales de la Universidad de Alicante; Instituto Universitario de Geografía.

CUADRE N°7
POBLACIÓ PER COMARQUES

COMARCA	1976			1981			1986		
	DRET (A)	FET (B)	DIF. (A)-(B)	DRET (A)	FET (B)	DIF. (A)-(B)	DRET (A)	FET (B)	DIF. (A)-(B)
I	7.636	7.519	117	6.795	6.709	86	6.193	6.211	-18
II	11.099	10.942	157	10.256	10.056	200	9.751	9.626	125
III	55.185	55.326	-141	56.730	56.314	416	56.571	56.336	235
IV	15.857	15.766	91	15.335	15.200	135	15.178	15.007	171
V	150.311	152.243	-1.932	167.509	169.548	-2.039	170.773	173.141	-2.368
VI	138.604	138.203	401	145.504	144.593	911	149.274	148.357	917
VII	25.293	25.157	136	24.574	24.237	337	24.041	23.978	63
VIII	6.134	5.973	161	5.190	5.098	92	4.807	4.664	143
IX	4.497	4.356	141	3.866	3.758	108	3.630	3.505	125
X	19.696	19.261	435	18.221	17.919	302	17.645	17.047	598
XI	60.132	60.184	-52	63.685	65.267	-1.582	69.175	70.892	-1.717
XII	66.885	67.158	-273	70.251	69.597	654	70.955	69.881	1.074
XIII	143.098	143.359	-261	158.853	158.594	259	162.185	162.200	-15
XIV	219.000	220.183	-1.183	246.255	246.090	165	253.923	252.847	1.076
XV	707.915	714.086	-6.171	744.748	751.734	-6.986	729.416	738.575	-9.159
XVI	115.722	115.420	302	129.967	129.522	445	134.023	133.597	426
XVII	39.189	38.926	263	38.855	38.814	41	38.476	37.749	727
XVIII	28.550	28.575	-25	29.898	30.166	-268	31.827	31.846	-19
XIX	11.953	11.837	116	12.721	12.573	148	11.427	11.244	183
XX	185.639	184.840	799	194.920	192.349	2.571	196.415	193.651	2.764
XXI	65.156	64.978	178	69.888	69.334	554	70.443	68.964	1.479
XXII	16.617	16.500	117	16.537	16.404	133	16.864	16.271	593
XXIII	57.991	57.879	112	61.007	60.505	572	62.411	62.342	69
XXIV	74.054	73.718	336	77.886	77.084	802	79.294	78.880	414
XXV	119.249	118.228	1.021	128.076	126.781	792	108.519	107.209	1.310
XXVI	25.588	25.409	179	25.124	24.776	348	25.443	25.204	239
XXVII	98.114	97.895	219	107.573	106.781	792	108.519	107.209	1.310
XXVIII	41.592	41.477	115	43.737	43.106	631	45.834	45.560	274
XXIX	128.463	127.739	724	136.704	134.986	1.718	142.180	141.145	1.035
XXX	91.161	90.636	525	96.261	95.823	438	101.608	102.125	-517
XXXI	74.354	81.491	-7.137	79.709	80.095	-386	94.123	126.667	-32.544
XXXII	269.368	275.235	-5.867	309.830	316.203	-6.373	325.368	334.068	-8.700
XXXIII	178.747	177.827	920	197.729	195.736	1.993	210.410	208.407	2.003
XXXIV	144.465	142.892	1.573	152.514	151.091	1.423	163.794	164.535	-741

Font: INE. Elaboració pròpia.

